

ازدواج موقت؛ چیستی و چگونگی

نصرالله درویشی*

چکیده

ازدواج موقت یکی از موضوعات مطرح در فقه اسلام است و ادله فراوانی بر مشروعیت آن وجود دارد. جعل این حکم، از نگاه حکیمانه و جامع شارع به همه نیازهای افراد جامعه حکایت می‌کند. برخی افراد چنین می‌پندارند که ازدواج موقت، نوعی بهره‌کشی جنسی از زنان بوده و آن را امری ناپه‌نجان تلقی می‌کنند، این افراد برای موجه ساختن فرضیه خود به پیامدهای نامناسب دیگری برای ازدواج موقت چون گسترش روابط خارج از چارچوب، گسست بنیان خانواده و... اشاره می‌کنند. بررسی مبانی و مسائل حقوقی و فقهی این موضوع، خاستگاه روان‌شناختی، جامعه‌شناختی آن، حاکی از آن است که اولاً ازدواج موقت امری عقلایی و مبتنی بر آموزه‌های دینی است دوم آنکه مسائل و مشکلات مطرح شده، ناشی از عدم اجراء قوانین و احکام دین اسلام در این موضوع است.

کلید واژگان: ازدواج، ازدواج موقت، خانواده، کرامت انسان، نیازهای انسان.

مقدمه

ازدواج موقت به‌عنوان یکی از موضوعات مطرح در فقه شیعه، همواره مورد توجه افراد و جریان‌های فکری بوده و سؤالات، شبهات و تحلیل‌های مختلفی درباره آن ارائه شده است. برخی با خدشه در مبانی و ادله این موضوع، درصدد بوده‌اند که از مبانی فقهی و شرعی آن اعتبارزدایی کنند؛ برخی نیز نقدهایی در مورد شیوه، آثار و تبعات فردی و اجتماعی آن بیان کرده‌اند.

آنچه پرداختن به این مسئله را ضروری می‌سازد آن است که تبیین و تحلیل‌های نادرست و غیرواقع‌بینانه درباره این موضوع به گونه‌ای است که آن را غیرحکیمانه نشان می‌دهد و همین امر باعث شده که این حکم مترقی و جامع، در عالم واقع، مورد اقبال قرار نگرفته و روی‌آوری به آن مذموم تلقی شود.

این پژوهش بر آن است با تبیین و توضیح ماهیت اصلی ازدواج موقت، حدود، شرایط و الزامات فقهی و اخلاقی آن، نشان دهد که آنچه به نام ازدواج موقت در جامعه به وقوع می‌پیوندد در بسیاری از موارد با ازدواج موقت پیشنهادی اسلام فاصله دارد. چراکه شرایط و الزاماتی در ازدواج موقت وجود دارد که در صورت توجه به آن، پیامدهای مذموم ادعایی، صورت واقع به خود نخواهد گرفت.

بنابراین در این نوشته ابتدا اشاره‌ای به برخی ادله شرعی ازدواج موقت خواهد شد سپس به چستی ازدواج موقت پرداخته شده، در ادامه بررسی برخی مسائل مربوط به چگونگی تحقق آن مورد نظر است؛ در پایان نیز به دلیل یا دلایل عدم اقبال به موضوع اشاره‌ای خواهد شد.

مشروعیت ازدواج موقت

مبانی، مدارک و ملاکات جواز ازدواج موقت، در کتاب‌های فقهی به صورت مبسوط، مورد بحث و بررسی قرار گرفته که برای دانستن آن مباحث می‌توان به آن کتاب‌ها مراجعه کرد اما به طور خلاصه به دو نکته در این زمینه اشاره می‌شود:

نکته اول: آنکه از نظر تمام فقهای شیعه (نجفی، ۱۴۰۴، ج ۳۰، ص ۱۴۹) ازدواج موقت امری شرعی و مبتنی بر آموزه‌های دینی است و آیه ۲۴ سوره نساء ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَّرَاءَ ذَلِكَ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ به این مطلب اشاره دارد (همان، ص ۱۴۸) در این راستا روایات زیادی از معصومین (رک: نمازی، مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ۴۶۱) بیان شده که شمار آن به حد تواتر می‌رسد. (حائری طباطبایی، ۱۴۱۸، ج ۱۱، ص ۳۱۳)

نکته دوم: آنکه بسیاری از علمای عامه (اهل سنت) نیز اصل مشروعیت ازدواج موقت را پذیرفته‌اند اما در مورد نسخ یا استمرار آن اختلاف نظر دارند؛ چنان که قرطبی در مورد آیه ۲۴ سوره نساء می‌گوید: وقال الجمهور: «إن المراد بهذه الآية: نكاح المتعة الذي كان في صدر الاسلام» همانا مراد از این آیه، ازدواج موقت است که در صدر اسلام بود. (قرطبی، ج ۵، ص ۱۳۰، همچنین ر.ک: سیوطی، ج ۲، ص ۴۸۶). بنابراین موضوع ازدواج موقت از نگاه فقه شیعه امری مسلم و تردیدناپذیر است و خدشه و شبهه‌ایی در مورد آن از جهت مبانی فقهی وجود ندارد.^[۱]

قبل از تبیین مباحث پیرامون ازدواج موقت، چند نکته که اساس و پایه تحلیل‌ها و توضیحات بعدی در مورد ازدواج موقت است مورد اشاره قرار می‌گیرد: از نظر اسلام و بر اساس آیه ۷۰ سوره اسراء، انسان دارای کرامت ذاتی است^[۲] ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ همان‌گونه که بر اساس آیه ۳۰ سوره بقره، دارای مقام خلافت و جانشینی خداوند به روی زمین است ﴿إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ﴾ از سویی جایگاه او به گونه‌ای است که هر آنچه در عالم وجود دارد برای اوست ﴿وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ (جاثیه: ۱۳).

بنابراین بهره‌مندی از این کرامت ذاتی و ارزش‌های متعالی برای همه انسان یکسان بوده و اختصاص به جنس خاصی ندارد یعنی مردان و زنان هر دو از این ویژگی برخوردارند.

اقتضای آخرین و کامل‌ترین دین بودن آن است که اسلام همه نیازها و تمایلات انسان را مدنظر قرار داده و برای تعالی انسان در همه ابعاد و ویژگی‌های مربوط به زندگی فردی و اجتماعی خود دستورالعمل، برنامه و راه‌کار داشته باشد. (مجید صادقی حسن آبادی و هاجر نیلی احمدآبادی، ۱۳۸۹، ش ۲۴)

فهم و تحلیل صحیح آموزه‌های دین اسلام (آموزه‌های اعتقادی، اخلاقی و فقهی) در صورتی ممکن است که همه این آموزه‌ها در راستای همدیگر مورد توجه باشند چرا که رابطه و نسبت این آموزه‌ها با یکدیگر، نسبت تسهیل‌گری، تکمیل‌کنندگی و یا تبیینی است؛ به بیان دیگر نمی‌توان آموزه‌های دین اسلام را به صورت جزیره‌ای و جدای از هم در نظر گرفت چراکه از کنار هم بودن این آموزه‌هاست که حرکت انسان در مسیر کمال و سعادت معنادار و صحیح خواهد بود.^[۳] (علامه طباطبایی؛ ۱۴۰۲، ج ۱۱، ص ۱۵۵)

بنابراین نمی‌توان احکام فقهی دین اسلام را بدون لحاظ دستورات اخلاقی یا بدون در نظر داشت مبانی اعتقادی آن تجزیه و تحلیل کرد. واضح است که اگر چنین شیوه خطایی پیش روی کسی قرار گیرد قطعاً در ارزیابی خود نسبت به آن حکم دچار خطا و شبهه خواهد شد.

ضرورت ازدواج

براساس آنچه گفته شد ازدواج موقت به‌عنوان حکمی از احکام دین، در راستای کرامت انسان و جایگاه والای او در نظام آفرینش از یک سو، معطوف به جامع‌نگری اسلام در همه مسائل زندگی از سوی دیگر و با توجه به دیگر آموزه‌های اخلاقی و عقیدتی، قابل تبیین است.

ازدواج به‌عنوان سنگ‌بنای تشکیل جامعه، مورد توجه همه فرهنگ‌ها و ادیان بوده است چرا که تأثیرات فراوانی در پیشرفت یا انحطاط جوامع دارد از این‌رو هر ملت و فرهنگی بر اساس آداب و دستورات خود بدان اهتمام ورزیده است.^[۴] در دین اسلام نیز توصیه‌ها، راهکارها و احکام فراوانی جهت تحقق این امر وارد شده و آیات و روایات زیادی بدان پرداخته است.

از نظر اسلام آنچه تحقق و روی‌آوری به ازدواج را ضرورت می‌بخشد هم توجه و رفع خواسته‌ها و نیازهای فردی است و هم توجه به نیازهای اجتماعی و دینی. خداوند انسان را برخوردار از نیازها و استعدادها، منوط به تحقق ازدواج است. نیازی که برخاسته از این نیازها و شکوفایی آن استعدادهای منوط به تحقق ازدواج است. نیاز به آرامش، نیاز به ارضای خواسته‌های جنسی و... از جمله نیازهایی هستند که با ازدواج برطرف شده و فرد از بسیاری از آسیب‌های عدم رفع چنین نیازهایی ایمن می‌شود. (ر.ک: سالاری‌فر، ۱۳۹۳)

علاوه بر نیازهای فردی، انسان از آن جهت که مدنی بالطبع یا بالضروره است^[۵] جهت دست‌یابی به بخشی از نیازهای خود مثل امنیت، آسایش، آرامش، پیشرفت، خوراک و... نیازمند جامعه و افرادی پیرامون خود است تا در کنار آنها این نیازها و خواسته‌ها تأمین شود و واضح است که شکل‌گیری جامعه و وجود افراد، تنها با ازدواج ممکن است. بنابراین اگر تأمین بخشی از نیازهای اساسی فردی و اجتماعی انسان، در گرو ازدواج بوده و تحقق این امر منحصر به ازدواج باشد توصیه، تشویق و حتی الزام به ازدواج، امری عقلایی و مطلوب است. (همان)

چیستی ازدواج موقت

به نظر نگارنده بسیاری از ابهام‌ها، اشکال‌ها و نقدهایی که درباره جواز ازدواج موقت مطرح است ناشی از سوءفهم و تصور ناصحیح در مورد ماهیت این سبک از ازدواج است؛ از این رو توضیح دقیق ماهیت آن به رفع برخی از برداشت‌های نادرست، کمک می‌کند. واضح است که وقتی ابعاد و جوانب یک موضوع به خوبی تبیین و تحلیل شود مسائل و ابهامات پیرامون آن نیز رفع خواهد شد؛ زیرا مشخص نبودن ماهیت، شرایط و محدوده موضوع یک حکم، می‌تواند اصل حکم و حکمت‌های مترتب بر آن را در سایه ابهام قرار دهد.

«ازدواج موقت» شیوه‌ای است که براساس نگاه جامع اسلام به مسائل زندگی انسان، جهت تأمین خواسته‌ها و نیازهایی افراد جامعه لحاظ شده است. در واقع «ازدواج موقت» شیوه‌ایی است که براساس آن برخی از افراد جامعه می‌توانند به

بخشی از نیازها و خواسته‌های اساسی خود در چارچوبی صحیح و بهنجار دست یابند چراکه از نظر اسلام به‌عنوان طراح و ارائه‌دهنده این رویکرد، ملاحظات اساسی و مهم که در ازدواج دائم مطرح است در این ازدواج نیز موردنظر است^[۶] یعنی هر آنچه را که برای تحقق یک ازدواج سالم و به دور از آسیب باید مدنظر باشد در این ازدواج نیز وجود داشته یا امکان ایجاد آن وجود دارد. البته واضح است که ازدواج موقت با توجه به برخی قیود، ویژگی‌ها و احکامی که دارد تطابق کامل با ازدواج دائم ندارد اما عدم تطابق در همه احکام و مسائل بدان معنا نیست که این شیوه ازدواج، شیوه‌ای بدون ضابطه و ساختار بوده یا آنکه ازدواج به حساب نیاید چراکه در بسیاری از آموزه‌ها تعبیر «نکاح» در مورد آن آمده است. (نمازی، همان) از سویی دیگر بسیاری از اموری که ضرورت ازدواج را ایجاب می‌کرد در این نوع ازدواج نیز وجود دارد.

اشاره به این نکته ضروری است که رویکرد و توصیه اولی و اساسی اسلام، ازدواج دائم است چراکه اگر ازدواج دائم به صورت آگاهانه و صحیح تحقق یابد تأمین نیازهای مرتبط با ازدواج را در پی خواهد داشت اما اگر امکان ازدواج دائم فراهم نباشد آیا می‌توان نسبت به تأمین نیازها و خواسته‌های افراد بی‌تفاوت بود؟ آیا در این صورت جامعیت احکام دین اسلام و توجه آن به ارائه راهکارهای تأمین نیازهای انسان، مورد خدشه و ایراد قرار نخواهد گرفت؟

بنابراین ازدواج موقت، راهکاری است که فرد به واسطه روی‌آوری به آن بتواند حداقل‌های ازدواج را فراهم آورد؛ به بیانی دیگر، ازدواج می‌تواند دارای فوائد حداکثری و کاملی باشد که دستیابی به همه آن فوائد و آثار با ازدواج دائم - البته اگر آگاهانه تحقق باید - ممکن خواهد بود اما در صورت عدم امکان ازدواج دائم، دستیابی به بخشی از آثار و منافع ازدواج، با روی‌آوری به ازدواج موقت امکان‌پذیر است.

به تعبیر دیگر ازدواج موقت مصداق قاعده «ما لایدرک کُله لا یتَرَک کُله» (احسائی، ۱۴۰۳، ج ۴، ص ۵۸) خواهد بود و از این جهت حکمی عقلایی و عقل‌پسند نیز خواهد بود چراکه همه عقلا بر این باورند که اگر دستیابی به همه منافع یک شی یا امر ممکن نباشد اما بتوان بخشی از آن منافع را بدست آورد، تلاش برای بدست آوردن آن بخش، امری قابل قبول خواهد بود حتی ترک منافع حداقلی به خاطر آنکه نمی‌توان حداکثر منافع را به دست آورد، مورد تقبیح می‌باشد.

بنابر آنچه گفته شد این ادعا که ازدواج موقت حکمی مردانه بوده که باعث می‌شود از زن بهره جنسی ببرد، ادعایی کاملاً اشتباه و بدور از واقعیت است، چراکه یکی از طرفین این ازدواج زن می‌باشد که براساس اراده، اختیار و انتخاب خود بدان اقدام می‌کند. از سویی همان گونه که ازدواج برای مرد منافعی را در پی دارد برای زن نیز منافعی را در پی خواهد داشت و در واقع این ازدواج توافقی است برای آنکه هریک از آنان به منافع مدنظر خود دست یابند. (رافعی، ۱۳۸۲، ص ۳۱) آیا اگر زنی که به هر دلیل زمینه ازدواج دائم برای او فراهم نیست از ازدواج موقت که تأمین برخی از نیازهای او را در پی دارد محروم شود، ظلم به او نخواهد بود؟ آیا هیچ فرد آشنای به قوانین و مقررات حاکم بر ازدواج موقت، می‌تواند ادعا کند که ازدواج موقت منافعی برای زن نخواهد داشت؟ بنابراین اگر فرد منصفی ازدواج موقت را با همه شرایط و حدود آن مدنظر قرار دهد خواهد یافت که این حکم، فاقد سوگیری جنسیتی بوده و بر اساس نگاه توأم با کرامت به انسان، جعل شده است.

ازدواج موقت از آن جهت جعل شده است که مرد و زنی که امکان ازدواج دائم برایشان فراهم نیست بتوانند بر اساس توافقی که مورد تأیید شرع و متشرعین باشد به خواسته‌های موقت خود دست یابند؛ و از آفات و آسیب‌های عدم دستیابی بدین خواسته‌ها، ایمن بمانند؛ به بیان دیگر نبود چنین حکمی، خدشه به جامعیت و همه‌جانبه‌نگری اسلام است و جای این سؤال وجود می‌داشت که آیا اسلام برای چنین مواردی برنامه و راه کار ندارد؟

چگونگی ازدواج موقت

برخی از سؤالات و ابهاماتی که پیرامون ازدواج موقت وجود دارد ناظر به «چگونگی» تحقق این ازدواج است بدین معنا که برخی تصور می‌کنند اجرای این حکم در جامعه ممکن است آسیب‌ها و آفت‌هایی را با خود به همراه داشته باشد اما واضح است که هر حکمی از احکام دین و یا حتی قوانین مجعول بشری، اگر براساس شرایط و دستوراتی که شارع یا قانون‌گذار قرار داده است اجرا نشود، پیامدهای نامطلوبی به دنبال خواهد داشت.

قوانین راهنمایی و رانندگی، تسهیل در عبور و مرور، حفظ جان و مال مردم، نظم و... را مدنظر دارد اما اگر این قوانین آن گونه که قانون‌گذار جعل کرده است اجرا نشود

نه تنها اهداف موردنظر تحقق نخواهد یافت بلکه خلاف آن یعنی تخریب اموال، کندی رفت و آمد و... به وجود می‌آید؛ واضح است که در چنین مواردی نمی‌توان خدشه و ایرادی به قانون وارد کرد بلکه می‌بایست اجرای نادرست آن را اصلاح نمود. ازدواج موقت نیز قانونی مجعول از طرف شارع است که ضوابط و شرایطی برای تحقق آن ضرورت دارد و واضح است که اگر مرد یا زنی خلاف آن شرایط و ضوابط عمل کند و آسیب‌های را دامن‌گیر خود یا جامعه نماید، نباید حکم ازدواج موقت را مورد خدشه قرار داد بلکه باید کسی که ازدواج موقت را در چارچوب و شرایط مربوط به آن اجرا نکرده است مذمت نمود.

ازدواج موقت زمینه‌ساز عفت

عدم توجه به چگونگی اجرا این قانون باعث شده است که برخی در اصل این حکم خدشه کرده و بگویند ترویج ازدواج موقت باعث رواج فساد و فحشا خواهد شد اما در مورد نادرستی این دیدگاه باید گفت ازدواج موقت نه تنها باعث فساد و فحشا نخواهد شد بلکه مانع آن نیز خواهد بود چراکه - همانگونه که گفته شد - ازدواج موقت دارای ضابطه و چارچوب کلی ازدواج است و تنها در برخی احکام و فروع با ازدواج دائم متفاوت است و همان‌گونه که ازدواج دائم تأمین‌کننده نیازهای فردی و اجتماعی انسان است ازدواج موقت نیز این نیازها را برطرف خواهد کرد. به بیان دیگر فحشا به معنای تجاوز کردن هر چیزی از اندازه خود می‌باشد (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۶، ص ۳۲۶) اما ازدواج موقت چون در چارچوب و بر اساس هنجارهای مورد نظر شرع صورت می‌گیرد در تضاد و تقابل کامل با فساد و فحشاست؛ مؤید این نکته کلام امیرالمومنین علیه السلام است که فرمودند: «اگر فرزند خطاب [عمر] این عمل [تحریم متعه] را پیش نمی‌گرفت جز اندکی از مردم کسی زنا نمی‌کرد» (کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱۱، ص ۸).

نکته قابل توجه دیگر در این راستا آن است که در روانشناسی یکی از نشانه‌های بهنجاربودن و سلامت روان افراد، عمل کردن و رفتار کردن آنها بر اساس قوانین و فرهنگ مورد قبول، بیان شده است، (دادستان، ۱۳۷۳، ص ۲۴) بنابراین روی‌آوری به ازدواج موقت، نه تنها باعث فساد نخواهد شد بلکه حاکی از سلامت روان هریک از دو

طرف عقد است، چرا که وقتی کسی اقدام به کاری می‌کند که آن کار در چارچوب و هنجارهای مورد نظر شرع و فرهنگ دینی، به‌عنوان والاترین قانون‌گذار و جامع‌ترین فرهنگ، بوده است نسبت به خود و کار خود احساس خوشایندتری خواهد داشت و همین باعث می‌شود که احساس کرامت و بزرگی نسبت به خود داشته باشد و واضح است که وقتی کسی احساس بزرگی و کرامت نماید رو به سوی فحشا نخواهد آورد چرا که «من کرمتم علیه نفس هانت علیه شهواته؛ هر که کرامت نفس خود را در نظر آرد شهوات در نظرش حقیر آید». (نهج‌البلاغه، حکمت ۴۴۹).

البته ممکن است برخی افراد با سوءاستفاده از این موضوع و به نام ازدواج موقت، مرتکب فساد و فحشا نیز شوند اما نمی‌توان به دلیل آنکه ممکن است برخی چنین سوءاستفاده‌ای کنند مانع اجرای چنین حکمی در جامعه شد. آیا اگر با آن همه تأکید و توصیه‌ای که آموزه‌های دین در مورد قرض‌الحسنه بیان داشته‌اند باز برخی افراد از این عنوان سوءاستفاده کرده و به نام قرض‌الحسنه به «ریا» روی آورند می‌توان گفت که قرض‌الحسنه پدیده‌ای نامطلوب و نادرست است؟

فرزندآوری در ازدواج موقت

برخی چنین فکر می‌کنند که یکی از پیامدهای روی‌آوری به ازدواج موقت، فرزندان بی‌سرپرستی است که در نتیجه چنین ازدواجی وارد جامعه شده و هزینه‌های فراوان روحی و مادی برای خود و جامعه در پی خواهند داشت چرا که ممکن است پدرومادر اصلاً این فرزند را نپذیرند یا آنکه چون این ازدواج مدت‌دار است فرزند پس از مدتی از مادر خود محروم شود و ... همه این امور تبعات مادی و روانی فراوانی را برای کودک و جامعه در پی خواهد داشت و چون چنین است پس نمی‌توان ازدواج موقت را توصیه کرد. در رد چنین نگاهی نیز باید گفت ازدواج موقت عقدی است شرعی بین دو فرد که حدود و شرایط آن مشخص شده است و وقتی فردی اقدام به آن می‌کند فرض بر آن است که همه این حدود و شرایط را توجه داشته و آن را پذیرفته است و اگر در نتیجه ازدواج موقت، فرزندی متولد شود، این فرزند از تمام مزایا و امکاناتی که فرزندان موجود در ازدواج دائم از آن دارا هستند بهره‌مند بوده و واضح است که بر اساس حکم

شرعی تمام مخارج و هزینه‌های او (نفقه) به عهده پدر می‌باشد (نجفی، ۱۴۰۴، ج ۳۰، ص ۱۸۷). البته همان‌گونه که گفته شد چون ازدواج موقت عقدی رسمی بین دو فرد است این قابلیت را دارد که افراد بتوانند با قرار دادن برخی شروط به‌عنوان شرط ضمن عقد، دغدغه و نگرانی‌های خود را در مورد این قضیه (فرزندآوری) مرتفع ساخته و در صورت به دنیا آمدن فرزند بر اساس آن شروط عمل نمایند مثلاً مادری شرط کند که اگر فرزندی به دنیا آمد حتی اگر مدت عقد تمام شده باشد باز فرزند تا مدت زمان خاصی در کنار او باشد و هزینه و نفقه او (کودک) در این مدت به عهده پدرش یا خود مادر باشد و ....

ازدواج موقت و بنیان خانواده

ادعای تضعیف بنیان خانواده به‌عنوان یکی آثار ازدواج موقت توسط برخی مطرح می‌شود، آنان می‌گویند روی آوردن افراد متأهل به آن باعث می‌شود که شاکله خانواده از هم پاشیده و روابط بین فردی اعضای خانواده خصوصاً زن و شوهر دائم، دچار مشکل جدی گردد. در مورد این ادعا نیز باید گفت که خانواده محبوب‌ترین بنیان در اسلام است^[۷] و فروپاشی آن نیز نزد خداوند مبعوض شمرده شده است^[۸] بنابراین آنچه که باعث تضعیف این بنیان گردد مطلوب نخواهد بود اما این ادعا که ازدواج موقت چنین پیامدی داشته باشد صرف ادعا بوده و هیچ شاهد و دلیل علمی یا تحقیق میدانی دال بر آن ارائه نگردیده است. البته ممکن است مردانی به خاطر هوس‌بازی به این مسئله روی آوردند و روابط خانوادگی خود را دچار آسیب نمایند اما این مسئله ارتباطی به حکم ازدواج موقت ندارد بلکه اقدام چنین افرادی بر خلاف حکمت جعل ازدواج موقت بوده است چرا که گفته شد که این حکم برای تأمین حداقل فواید و منافع ازدواج است و فرض بر آن است که این فرد نه تنها به حداقل بلکه به حداکثر منافع و فواید ناشی از ازدواج دسترسی دارد و بر همین اساس است که در احادیث و آموزه‌های دینی ازدواج به خاطر هوس‌بازی و رسیدن به مشتهیات نفسانی به شدت توییح و نهی شده است، رسول مکرم اسلام ﷺ می‌فرماید: خداوند هر مردی را که بسیار طلاق دهد و طعم ازدواج‌های فراوان را بچشد دشمن می‌دارد.^[۹] (ری‌شهری،

ج ۲، ص ۱۷۳۶) مرحوم شهید مطهری نیز با توجه به همین نکته می‌گوید: «در اسلام آدم «ذواق» یعنی کسی که هدفش اینست که زنان گوناگون را مورد کامجویی و «چشش» قرار دهد ملعون و مبعوض خداوند معرفی شده است» (مطهری، ۱۳۹۰، ص ۶۰).

بنابراین اسلام، ازدواج موقت را نه به‌عنوان راهی برای هوس‌بازی بلکه شیوه‌ای برای دستیابی به منافع ازدواج در نظر گرفته است و اگر مردی این راه‌کار را در جهت هوس‌بازی بکارگیرد قطعاً در راستای اهداف ازدواج موقت گام بر نداشته است و نمی‌توان نادرستی عمل او را به ازدواج موقت ربط داد.

اشاره به این نکته ضروری است که سلامت روان افراد و بهره‌مندی آنان از مهارت‌های مختلف، در ازدواج دائم، یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در ثبات بنیان خانواده خواهد بود بنابراین اگر زن و شوهر آن‌گونه که باید، به مسئولیت‌ها و تعهدات خود توجه داشته و فضای توأم با آرامش فراهم آورده و در جهت رفع نیازهای یکدیگر کوشا باشند؛ قطعاً کانون خانواده گرم و صمیمی‌تر خواهد بود و روی‌آوری به ازدواج موقت به‌عنوان شیوه‌ای جایگزین در روند زندگی آنان قرار نخواهد گرفت.

روی‌آوری به ازدواج موقت

با توجه به آنچه گفته شد اقبال یا عدم اقبال مردم در دوره‌ها و زمان‌های مختلف به ازدواج موقت و عدم ترویج آن در بین مسلمانان ناشی دلایل مختلفی است. یکی از مهم‌ترین دلایل، اجتهاد نابجای برخی افراد در برابر نص صریح پیامبر بوده^[۱۰] است و همین امر باعث شده که در طول زمان این موضوع به‌عنوان حکمی خلاف شرع تلقی شده است.

در دست‌نداشتن امور اجرایی و حکومتی جامعه در دوران حیات اهل‌بیت^{علیهم‌السلام} و پس از آن باعث شده است که نظرات و دیدگاه اهل‌بیت^{علیهم‌السلام} در این زمینه در جامعه تبیین و اجرایی نشود و اگر در برهه‌های کوتاهی نیز چنین فرصتی فراهم می‌گردید، جمود و تعصب برخی مسلمانان، مانع از تبیین صحیح چنین موضوعاتی می‌شد

چنان که امیرالمومنین امام علی علیه السلام چون خواست نماز تراویح را بردارد با مقاومت و مخالفت جمع زیادی از مسلمانان مواجه گردید. (حرعاملی، ۱۴۰۹، ج ۸، ص ۴۶)

تحلیل‌های نادرست و ناروا و تبلیغات جهت‌دار و منفعت‌طلبانه برخی افراد نادان یا مغرض نیز در دوره‌هایی و نیز ناآگاهی عمومی نسبت به احکام و شرایط ازدواج موقت باعث شده است که فضای عمومی جامعه نیز بدین مسئله رغبتی نشان نداده و روی‌آوری بدان را امری نامطلوب قلمداد کنند. (ر.ک: احمدی و دیگران، ۱۳۹۰، ش ۴۳)

جمع بندی

ازدواج موقت از آن جهت که از مستندات روایی زیادی برخوردار است به‌عنوان حکمی شرعی، مورد قبول همه فقهای شیعه بوده و از این جهت قابل خدشه نیست. در واقع ازدواج موقت شیوه و راه‌کاری است برای تأمین بخشی از منافع ازدواج که البته تحقق همه آن منافع، با ازدواج دائم ممکن است اما چون دسترسی به همه منافع ممکن نیست بخشی از آن منافع را می‌توان با ازدواج موقت بدست آورد و این راه‌کار مورد توجه و تأیید عقلا نیز می‌باشد. البته برخی از ابهامات و شبهات مطرح پیرامون ازدواج موقت، یا ناشی از عدم اطلاع از چیستی ازدواج موقت است و یا آنکه ناظر به چگونگی اجرای این حکم است.

پی‌نوشت‌ها

[۱] برای دریافت اطلاعات بیشتر پیرامون مباحث فقهی ازدواج موقت، رجوع شود به: نقدی بر ازدواج موقت در فقه عامه، نوشته سید حسین هاشمی، مجله مطالعات راهبردی زنان، بهار ۱۳۸۶.

[۲] کرامت ذاتی به خودی خود ملاک برتری انسانی بر انسان دیگر نخواهد بود بلکه آنچه باعث ارزشمندی و تکامل انسان و ملاک تقرب در پیشگاه خداوند است کرامت اکتسابی است که برخاسته از تلاش انسان است. با این کرامت است که می‌توان واقعاً انسانی را بر انسان دیگر برتر دانست. همه انسان‌ها استعداد رسیدن به این کمال را دارا هستند ولی برخی برای دستیابی به آن تلاش می‌کنند و برخی از این تلاش بی‌بهره‌اند (رجبی، ص ۱۵۵).

[۳] از مهم‌ترین ویژگی‌های دین اسلام ارتباط همه اجزای آن با یکدیگر است؛ ارتباطی که منجر به وحدت و یکپارچگی کامل میان آنها می‌گردد، به این معنا که در اخلاق کریمه، که این دین [همه را] به سوی آن فرا می‌خواند، روح توحید جاری و منتشر است و روح اخلاق نیز در همه اعمالی که افراد جامعه مکلف بدان می‌باشند منتشر می‌باشد.

[۴] عن ابی بصیر قال: سمعت ابا عبدالله ع یقول: نهی رسول الله ص أن یقال للاماء یا بنت کذا وکذا و قال: لکل قوم نکاح. تهذیب الاحکام، ج ۷، ص ۴۷۲.

[۵] در مورد این نکته که آیا انسان مدنی بالطبع است یا بالضروره، میان فلاسفه اختلاف نظر وجود دارد. ر.ک: فصلنامه الهیات و حقوق، شماره ۳، مظفری، سیدمحمد.

[۶] این عقد باید جامع تمام شرایط صحت باشد و مانعی از نسب، سبب و ... وجود نداشته باشد. آثار مترتب بر ازدواج دائم مانند الحاق فرزندان، نسب، عدّه، محرمیت و ... بر ازدواج موقت نیز جاری است.

[۷] پیامبر اکرم ص فرمودند: «ما بُنیَ فی الإسلامِ بناءً أحبَّ إلى الله عزَّوجلَّ، وأَعزَّ مِنَ التَّزویجِ». بحار الأنوار، ج ۱۰۰، ص ۲۲۳.

[۸] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْحَلَالِ أَبْغَضَ إِلَى اللَّهِ مِنَ الطَّلَاقِ (بيهقي، أبوبكر، السنن الكبرى، ج ۷، ص ۵۲۷).

[۹] عن ابى عبد الله عليه السلام قال: سمعت ابي عبد الله يقول: قال رسول الله ﷺ: إن الله يبغض كل مطلق ذواق. (الكافي، ج ۱۱، ص ۴۶۵) در حدیث دیگر آمده است که إن الله عز وجل يبغض أو يلعن كل ذواق من الرجال وكل ذواقه من النساء (همان). [۱۰] ابن قیّم جوزی از علمای اهل سنت پس از بررسی اقوال پیرامون نسخ متعه می گوید: این عمر بود که متعه را نهی و تحریم کرد. (ابن قیّم، ج ۲، ص ۱۸۳).

فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. ابن قیم الجوزیه، محمد بن أبی بکر، *زاد المعاد فی هدی خیر العباد*، مؤسسه الرساله، بیروت: مکتبه المنار الإسلامیه، ۱۴۱۵ق.
۲. ابن منظور، جمال الدین محمد بن مکرم، *لسان العرب*، چاپ سوم، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ق.
۳. أبوبکر البیهقی، أحمد بن الحسین، *السنن الکبری*، محقق: محمد عبدالقادر عطا، چاپ سوم، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۴ق.
۴. احسائی، محمد علی بن ابراهیم، *عوالی الثالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیة*، تحقیق: مجتبی عراقی، ۱۴۰۳ق.
۵. احمدی، خدابخش و مصطفی براری و فتح الله سیداسماعیلی، *نگرش مردم به ازدواج موقت*، تهران: فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال یازدهم، شماره ۴۳، ۱۳۹۰.
۶. طوسی، محمد بن حسن، *تهذیب الاحکام*، تحقیق: سیدحسن موسوی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۹۰ق.
۷. حائری، سید علی بن محمد طباطبایی، *ریاض المسائل*، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۱۸ق.
۸. حرّ عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعة*، ۳۰ جلد، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹ق.
۹. دادستان، پریخ، *روانشناسی مرضی تحولی: از کودکی تا بزرگسالی*، تهران: سمت، ۱۳۷۳.
۱۰. رافعی، طلعت، *تحلیلی بر روان شناسی زن در ازدواج موقت*، تهران: دانژه، ۱۳۸۲.
۱۱. ری شهری، محمد، *میزان الحکمة*، قم: دارالحدیث، ۱۴۱۶ق.
۱۲. سالاری فر، محمدرضا، *خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی*، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۳.
۱۳. صادقی حسن آبادی، مجید و هاجر نیلی احمدآبادی، *دین انسانی یا انسان دینی*، قم: دوفصلنامه علمی - پژوهشی انسان پژوهی دینی، شماره ۲۴، پاییز و زمستان ۱۳۸۹.

۱۴. طباطبایی، محمدحسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۲ق.
۱۵. قشیری نيسابوری، مسلم بن الحجاج أبو الحسن المسند، *الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله ﷺ*، محقق: محمدفؤاد عبدالباقي، بیروت: دار إحياء التراث العربي، [بی تا].
۱۶. کلینی، محمد بن یعقوب، *الكافی*، قم: دارالحديث، ۱۴۲۹ق.
۱۷. مجلسی، محمدباقر، *بحار الأنوار*، بیروت: مؤسسة الطبع و النشر، ۱۴۱۰ق.
۱۸. مطهری مرتضی، *نظام حقوق زن در اسلام*، تهران: صدرا، ۱۳۹۰.
۱۹. مظفری، سید محمد، *مدنیة بالطبع انسان از چشم انداز فلاسفه*، مشهد: فصلنامه، الهیات و حقوق، شماره ۳، دانشگاه علوم رضوی، بهار ۱۳۸۱.
۲۰. نجفی، محمدحسن، *جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام*، چاپ هفتم، بیروت: دار إحياء التراث العربي، ۱۴۰۴ق.
۲۱. نوری، محدث، میرزا حسین، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، بیروت: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ق.

